

МЛАДА НАУКА ЗА ИЗКУСТВАТА: ОТ ТЕКСТА КЪМ СТАТИЯТА или раждането на автора

Какво е наука? Какво е изкуство? Какво е младост в науката и изкуството? Какво е младата наука за изкуствата? Какви сме ние, които се опитваме да я създаваме? Въпроси и още въпроси, но нали от тях започва науката като обяснение на непонятното, като овладяване на необятното, като подреждане на ежедневно хаотичното, като творене на познание в пространство от неяснота и обърканост. Търсим отговори, за да определим себе си, принадлежността си към ценности и цели, различността си от другите и чуждите. И ако се питаме, то значи, че още сме млади по пътя в науката.

Млада наука за изкуствата започна от прагматичния въпрос: къде да публикуваме първите си стъпки в науката за изкуство? Докторантите от НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, випуск 2010, отговориха: „тук“. И заедно създадохме тази „старомодна“ хартиена платформа – едноименния сборник, чието второ издание вече четете¹. Автори в първото издание бяха млади изследователи не само на театралното и киноизкуство, но и разгърнатото ветрило на музикални, визуални, сценични изкуства. Те отговориха на въпросите: кой, какво, къде, кога и как изследва?

Авторите в настоящото издание са отново изследователи на изкуствата – за част от тях *Млада наука за изкуствата* е първото огледало, в което виждат творчеството си; други вече са събрали опитност, за да преминат прага към хабилитацията в своята научна кариера; трети, защото в науката винаги има трето, са авторите – „запазена марка“ на *Млада наука за изкуствата* – колегите, които споделят творчеството си от първото ни издание. След като полето вече бе скицирано, авторите бяха предизвикани, освен да усъвършенстват скицата, да детайлизират щрихите и параметрите, да формулират по-ясно проблемите, да изчистват структурата на своя анализ в рамките на конкретния обект и предмет.

Целта на този сборник е не само да кажем какво е *Млада наука за изкуствата* и да натрупаме приноси факти, но постепенно да изграждаме вътрешната ѝ струк-

---

¹ *Млада наука за изкуствата '2010* не би била възможна без инициативността и отговорното отношение на докторантите Таня Богомилова, Калина Терзийска, Десислава Стойчева, Ангелина Георгиева, Константин Каракостов, Калин Ангелов, Александър Събев, които в атмосфера на колегиалност и етичност работиха по организацията и провеждането на първата научна сесия за докторанти по изкуствата на 21 май 2010. Представените доклади са публикувани след редакция и положителна рецензия в първото издание. Виж: Михайлова, Катя (съст.) *Млада наука за изкуствата*. Изд. „М-8-М“, София, 2010. Стр. 272.

тура, както и да я позиционираме в пъстрото поле между науката и изкуството, между зрелостта на утвърденото познание и виталността на младостта. Доколкото науката е не просто позитивно знание, а систематизирано позитивно знание; не е само конкретен анализ и атрактивен емпиризъм, а следва да е и синтез, чрез който се очертава някаква цялост и същност. Важно за нас е да възприемаме науката за изкуството не като пасивно отразяване и описване на артефактите, а като съзидателна активност за осмисляне на изкуството и науката за него.

Първата, най-важна задача към тази цел е **раждането на автора**. Защото каква наука без личностите, които изследват проблемите и популяризират резултатите, споделят откритията си?

Често в методологическата литература се прави аналогия между науката и изкуството, до степен, че науката се разбира като *осмото* изкуство. Аргументите са не малко, но във вените на сравнението е тезата, че изкуството и науката са основани на особен вид интелект и творческо въображение, което недвусмислено утвърждава фундаменталната позиция на автора, силата на таланта и качеството на човешкия капитал, който той притежава. Разбира се, и науката, и изкуството се раждат и разцъфтяват в определени условия на обществената среда, необходима е съответна *нравствена температура*, която Иполит Тен определя като първично условие за създаване на стойностно произведение на изкуството².

Дискусията относно първенството на таланта и уникалността на автора или въздействието на обществената среда е с дълбоки корени в науката. От едната страна са аргументите за наследствената предопределеност и интелектуалните способности и личностни качества на индивида, от друга – въздействието на средата, на непосредственото обкръжение при формирането, стимулирането и изявата на таланта. Има много аргументи, че средата създава личностна потребност, както и обществена нужда от дадено научно знание винаги, когато възниква нов проблем и трябва не само да го осмислим, но и да пренастроим сетивата и ценностите си спрямо него. Разбира се, всичко това става при съответна организация на изследователската дейност, мотивиране и стимулиране на учените, добро ресурсно обезпечаване на изследователския процес³. През последните години не малко български учени подкрепят тази парадигма, анализирайки и изисквайки много по-мощна грижа от страна на държавата за мотивиране и израстване на младото поколение в науката: повишаване на заплатите, намаляване на бюрокрацията в академичното израстване, увеличаване размера на държавното финансиране за научни изследвания, учредяване на фонд за финансиране на изследвания на млади учени, подобряване на техническата инфраструктура, подпомагане на жените-майки в академичните среди⁴.

Всичко изброено е безспорно важно, доколкото човешкото действие и поведе-

---

² Тен, Иполит. *Философия на изкуството*. Изд. „Захари Стоянов“, София, 2002, с. 38.

³ По темата виж още Поликárov, Азаря. *Методология на научното познание*. Изд. „Наука и изкуство“, София, 1973, с. 70-79.

⁴ Атанасова, Лина. *Професията „Учен“ в България. Социологически поглед върху факторите и условията за развитие на българските учени*. Доклад, изнесен на конференция „Ученият – фактор за развитие на обществото на знанията“, 28-29 ноември 2005, София. Организирана по проект REKS FP6-019363. Презентацията (PDF) е достъпна на http://www-it.fmi.uni-sofia.bg/REKS/news/05_11/LinaAnastasova.pdf (20 май 2012).

ние са възможни само при определени условия на средата. Но реализацията на самото научно откритие, постигането на научния принос като еманация на творческите усилия на учените се нуждае и от нещо повече – от авторската научна идея, смелата хипотеза, оригиналната концепция. Те очертават личното присъствие в науката, уникалният творчески интелект на учения, умението му да се отдава на съзерцание и да постига концентрация в днешния претоварен от изкушения за вниманието реален и виртуален свят, както и общата му житейска мъдрост и научно-професионална проницателност и воля за успех. И да съчетава всичко това със социална енергия, необходима за враждането му в съвременните научни мрежи – национални и глобални. Това е нужно, за да може ученият да се утвърди в академичната общност, както и за да е в състояние да предава постигнатото познание и евристичност, да мотивира младите, следващото поколение. В науката водеща е индивидуалността, но науката винаги е и колективно дело, постиженията се признават и утвърждават чрез колегиалната общност. Без това дори гениалните учени и творци остават самотни и забравени.

Тук, в *Млада наука за изкуствата* приемаме, че обществената среда и авторската индивидуалност на учения са взаимно въздействащи си – взаимно развиващи и обогатяващи се, понякога за съжаление – оцетяващи и ограбващи се. Интерпретираме обществената среда като контекст, в който се раждат авторите, поемат мисията на научното изследване и, дай Боже, достигат своите приноси или открития в науката. От друга страна, виждаме автора като вдъхновител и двигател на развитието в конкретната среда – ако е вярно, че абстрактното води конкретното, така както науката води практиката, то авторите-изследователи имат необходимия човешки капитал, чрез който да инспирират желана промяна в средата си. Всъщност една от функциите на науката като обществен феномен е да модерират промяната като предлага нови решения, предвижда и насочва развитието в практиката, „проектира” я в ценностен и нормативен, в емоционален и поведенчески план⁵.

Последното напомня за тезата на Макс Вебер относно разпределението на обществените функции на учения – като експерт, консултант по проблемите на общественото развитие, и политика – като вземащ решения, действащ субект при обществена промяна, което е и промяна в средата на изкуството и творчеството.⁶ От такава позиция би било методологическа грешка да се вглеждаме единствено в индивидуалността на младия творец, пропускайки анализа на обществения контекст. Нужно е най-малкото да маркираме основните явления и тенденции, чрез които се измерват градусите на *нравствената температура* във и около съвременното изкуство. Така по-цялостно можем да осмисляме особеностите на младата творческа индивидуалност днес, авторовата позиция в науката за изкуството и за обществото като цяло.

Кръстопътищата на младия автор

Днес изглежда, че средата благоприятства развитие на науката и съответно на

⁵ Виж една икономизирана аналогия с горната теза на: Колев, Цветан. *Основания на общата теория за стопанството*. В: *Научни трудове. Годишник на УНСС*, 2005, Том I. Достъпно на <http://research.unwe.bg/br7/c.kolev.pdf> (20 май 2012).

⁶ Вебер, Макс. *Ученият и политикът*. Изд. „ЕОН 2000”, София, 2000. Стр. 182.

авторите в науката, поставяйки като свой политически паневропейски приоритет развитието на Европа като „общество на знанието“ (Лисабонска стратегия 2000, Европа 2020). Организиран се процеси на демократизиране, дори масовизиране на науката, формиране на активни международни мрежи от учени и изследователи, специално стимулиране на младите в научната им кариера. Европейските фондове за тези цели са впечатляващи. У нас всичко това има своето материално изражение в новия Закон за академично израстване (2011) и прилежащата му поднормативна база, в националните и университетски фондове и програми за научни проекти, във възможностите за проектно финансиране от държавни институции като Столична община, Министерство на културата и др.

Но процесът има и обратна страна. Днес в някои отношения раждането на автора в науката, утвърждаването на младия учен става по-трудно. Отворената мрежова структура на водещата съвременна наука, либерално-дерегулираната социална, икономическа и политическа среда, кризата и стопирането на много от програмите за наука и орязването на бюджетите, както и общото чувство за несигурност и скъсена перспектива – всичко това поставя младия учен в лабиринт от кръстопътища и житейски дилеми и сякаш го оставя сам сред тези лабиринти:

- традиционният: професионална кариера или семейство, деца и постоянен дом;
- поколенческо-наследственият: поради рязката промяна в ценностите отношения между поколенията и в науката стават все по-трудни, травмиран е процесът на приемственост, младите често се оказват отделени с трудно преодолима дистанция от своите зрели и възрастни колеги;
- импакт-географският: локално или световно кариерно утвърждаване – световните центрове на наука, въпреки своята космополитност, все пак трудно допускат парадигми от периферията, авторски публикации от малките и късно приобщените страни;
- ценностно-етичният: интернет действително е голямо изкушение личното творчество да се подменя от *download* не само на идеи, но и на цели текстове; днес има все по-размита представа как се цитира, как коректно да се ползват други автори с техните приноси; част от учените трудно възприемат академичните норми за професионална лоялност и интелектуална честност спрямо направеното от техни колеги;
- статусно-обективният: академичното развитие и административното израстване е в двойствена ситуация – днес много от университетите и институтите у нас са раздвоени между това хем активно да се дава и проправя път за младите, хем тяхното израстване изкуствено да се забавя и травмира поради възрастово запушване на високите позиции;
- личностно-субективният: нормалният за всяко творчество индивидуализъм и съответното себелюбие днес все по-радикално се откъсва от всяка идея за колективност и за общностно вграждане, а това атомизира индивидуалността, прави невъзможно да се формират школи и сплотени ядра около ярки личности в науката, прави трудна и приемствеността между поколенията по принцип;
- вечният: въпросът за вътрешния критерий – днес в цялото ни културно и об-

ществено пространство витае илюзията „всичко е възможно, е по силите на всеки”, и така не само по-рядко се цитира коректно, но и анализът често отстъпва място само на обзор по дадена тема; има една крайна и настоятелна тенденция за наука да се обявява простото публикуване на едно място на поредица от практически фрагменти, на случки и казуси от практиката, описание на потока от събития и практически форми – вместо тяхното осмисляне по същество, вместо тяхното типологизиране и моделиране, вместо тяхното проектиране в принципи и закономерности, в научни понятия и концепции.

Всяко време, всяка нова обществена среда поставя подобни дилеми. Все пак има ли разлика, в какво днес се състои трудността за младите автори? Вероятно преди всичко в *социалната динамика в българското общество* през последните 23 години, повлияна от процесите на глобализация и неолиберални ценности и политики, и за съжаление, резултирала в *скъсване на социалната връзка, в рязка социална поляризация и цивилизационно разслояване* в обществото⁷. Младите български учени – поколенческата кохорта между 25 и 40 години⁸, днес се оказаха сами на същите кръстопътища, на които са били и предшествениците им. Но в един много поразбъркан свят, в един натрапчиво материален и меркантилен свят, сред който нематериалните потребности и духовността биват изтласквани встрани и назад.

Какво означава *сами* на горните кръстопътища и лабиринти?

На първо място – труден и донякъде *изкривен баланс между семейство и професионална научна кариера*. Докато е млад, ученият не само трябва да влезе и да се позиционира в научната и академичната среда, но същевременно да изгради семейството си – да роди и започне да отглежда и възпитава децата си. Съчетаването между двете лични пространства и амбиции сякаш става все по-трудно, много от нас, младите учени, са изкушени да избират едното като алтернатива на другото.

На пръв поглед това е женска дилема, най-често разглеждана в контекста на джендър изследвания върху равенството на половете, ролевите модели и конфликти на съвременната жена. Но това е и мъжки проблем, по-прикрит и ненатрапливо дискутиран, но съвсем не по-малко значим. Ако за женската комплексна реализация е фундаментално важно оптимално да се планира майчинството и да се реализира пълноценно интимно и родителско партньорство наред с професионалната изява и кариера, защо за мъжката комплексна реализация да не се отнася същото?

Традицията говори, че в семейно-битов план пред жената стои задачата раждане и отглеждане на децата, обгрижване на семейството, а пред мъжа – отглеждане на децата и обезпечаване на дома и семейството. Отдавна повечето от нас са се отдалечили от този опростен и ясен ролеви модел – особено в интелектуалните и творческите среди. Днес все повече хора ценностно отхвърлят брака, не успяват да

---

⁷ Мирчев, Михаил. *Социална динамика и цивилизационно разслояване...* Изд. „М-8-М”, София, 2009. Стр. 544.

⁸ Според ЕС млад учен (early stage researcher) е лице, което се занимава с научноизследователска дейност – докторант или постдокторант до 8 години след защита на дисертация. В България е добавен и възрастов критерий – до 36 години. В *Млада наука за изкуствата* се стремим към баланс между двете.

се справят със своето майчинство и бащинство, примиряват се с кариерата като заместител на екзистенциалното. И мъжът, и жената еднакво напрегнато търсят благоприятния за тях вариант при съвместяването и съчетаването на двете житейски реализации.

Тук искам да отбележа, че точно в сферата на науката това съчетаване намира и някои благоприятни условия. В началото на научната кариера – при подготовка и защита на докторантура и натрупване на актив за следващото стъпало, за активно служебно позициониране след това – майчинството може да се съчетава с академичната работа. Това се подкрепя от нашето законодателство, от дългите отпуски по майчинство, от специалните отпуски за работа по докторантурата, от не малките стипендии и допълнителни помощи за раждане на дете, както и от либералния режим на работното време в много от научните институти и университетите. Въпрос на добра лична самоорганизация и на целенасоченост. Въпреки „многого дини“ под една мишница, младата майка-учен може сравнително добре да изведе децата си до завършване на цикъла на първичната социализация, до нивото на началното училище. Но само ако може да разчита на партньорска подкрепа, ако може да споделя родителската си отговорност с роднини, близки, други помощници, обществени институции – детски градини, училища и други граждански организации, предоставящи услуги за деца, за да си осигури повече физическо време за научно развитие.

При мъжете в науката първата фаза на докторант и млад учен не е така благоприятно съчетана. Дори обратно, основните доходи в тази сфера у нас в началото на кариерата са ниски, особено за мъж, който следва да осигурява материално дом, деца и майчинството на партньорката си. При мъжете се получава антистимул – за да започнеш добре в науката, е по-лесно да не си обременен със семейство и грижа за него. Това е допълнителен проблем за младите учени в днешно време, допълнителен стрес, допълнително изкривяване на естествените фази в живота, в партньорството. Всичко това се отразява на мотивацията да се поеме по трудния и дългия път в науката.

Истински трудното започва след докторантурата и решението да останеш в науката, когато кариерата на учен и изследовател навлиза в интензивната си зряла фаза, а децата и семейството – в трудния си пубертет. При това струпване на трудности често колегите застават пред алтернатива или децата и дома, или кариерата и науката. Сложно е, няма рецепти. Просто става дума за съчетаване на два ангажмента, които изискват от личността – за дълги периоди от време – максимална мобилизация и отдаденост.

Въпросът е как да съберем сили за това, имаме ли солидарни близки, които да ни подкрепят, умеем ли и в това отношение да осигурим за самите себе си взаимност и споделеност? Става дума все за личностни добродетели, от които изявата в науката няма как да се абстрахира – таванът, до който се достига в науката, зависи не само от личния талант, но и от тези неща.

В резултат наблюдаваме две тенденции в развитието на българската академична сфера: ускорени феминизация и застаряване. Първата е видима и в съдържанието на настоящата *Млада наука за изкуствата* – от 20-те автора само 5 са мъже.

А защо застаряване? Защото са все по-малко младите хора, които виждат в науката своята лична и обществена мисия, а още по-малко са тези, които успяват да останат в науката. Тук успехът идва бавно и противоречи на днешния култ към бързото постигане на целите. Удовлетворението в научното творчество се постига след

самовглъбяване, концентриране върху същностни и принципни неща, упорито изработване на детайлите, на научния апарат, на проучване и описание на лавината от продукцията на колеги в твоето проблемно поле. Това от своя страна е противоположно на съвременния императив *бъди във връзка* (keep linked) със света, на хедонизма, на стереотипите на непрекъснатите забавления. Науката винаги е изисквала от своите творци поне известна доза аскетизъм, това няма как да не е валидно и днес.

Авторитетът и статусът започват да прозират едва в средната възраст на изследователя. На семейството му е трудно да изчака всичко това. Прагматично погледнато, то крещи за внимание всеки миг, с което безцеремонно бойкотира опитите на младия учен – майка или баща, за концентрация върху научния проблем. То е гладно, жадно и иска да е модерно, с което прави месечното възнаграждение на младия изследовател да изглежда още по-мизерно.

Кръгът на пръв поглед изглежда отворен – пред младия учен днес има още толкова възможности за участие в научни проекти, мобилности, участия за хонорари. Но използването на всяка от тях, дори и с цел постигане на баланс в семейния бюджет, всъщност отдалечава младия учен от неговото семейство, ощетява семейството, дори и да допринася за развитието на научната кариера. И тук кръгът се затваря с жестокия вечен въпрос: семейство или кариера? В условията на скъсана социална връзка балансът между семейството и професионалната научна кариера – и при жената, и при мъжа – става все по-болезнено непостижим. Необходимо е истинско призвание и свръхмотивация, за да позволиш на автора в теб да се роди и после да се развие до зрялост и принос в науката. *Млада наука за изкуствата* е опит в тази посока. Надявам се всеки следващ път да успяваме по-видимо за колегите и по-осезаемо за самите нас.

На второ място – *пролуки в поколенческата приемственост*, които провокират *неувереност и несигурност, страх у младия учен*.

Последните две десетилетия ни произведоха като ново поколение, с доста различен манталитет, ценности и социална психика, с други представи за жизнена стратегия и средства за постигане на жизнен успех в сравнение с поколението преди нашето – последното преди 1989 г. Междупоколенческата разлика е нормално явление, тя маркира развитието. Но днес, дали субективно или обективно, кризата в отношенията между поколенията е осезаема. В някои професионални сфери се стигна дори до нещо като скъсване на социалната връзка между поколенията професионалисти и творци. Такава е ситуацията в много от академичните институти и университетите у нас сега – възрастните се оказват без следовници, а младите – сами, с усложнена възможност *да стъпят върху раменете на предходните големи умове* (тук търся аналогия с принципа на Исак Нютон) в началото на пътя си в науката. Не драматизирам, нито обобщавам ситуацията – но горното за съжаление е факт на много места.

Същевременно и въпреки днешния *методологически индивидуализъм*⁹, разби-

---

⁹ В икономиката и частично в социологията днес се използва понятието *методологически индивидуализъм*. По същество става дума за характерните особености на неолибералната идеология на атомизирания индивид – играещ на пазара инициативно и свободно, но и социално необвързано, за да максимизира личната си полза и печалба, проявявайки рационална инициатива и стремеж към оптимални решения. По-подробно виж: Мирчев, Михаил. Цит. съч., с. 104-105.

ран тук като доминираща днес субективно-психична нагласа на „модерните“ личности, раждането и развитието на автора в науката продължава да бъде зависимо от общността, от качествата на научната общност, на школата, в която той израства.

Редица велики учени споделят, че най-важното в развитието им са срещите, разговорите и консултациите с техните учители, атмосферата и диалогът сред съответната общност на знанието. Сега участваме в обратна тенденция – много от младите не търсят научен консултант, не се доверяват на научен ръководител, не уважават никого като стойностен учен около себе си, сами се ограничават и подкосяват собственото си развитие. Малцина са тези от нас, зад които стоят класически, истински учители.

Защо се стига до решението да предпочетеш научната самодейност, при която правенето на интересни и понякога много стойностни неща не е изключено, но липсват професионални стандарти, липсва екипна целенасоченост, липсва професионален диалог, който да коригира и стимулира, да генерира избистряне на идеята и приноса? От гледната точка на поколението на утвърдените днес учени – причината се търси преди всичко в индивидуализма, в методологическия индивидуализъм на днешните млади. Да, не можем да отречем, че това донякъде е вярно. Но има и друго – мнозина от нас търсят ярките учени, научните общности, за да заменят монолога с достъпната литература с продуктивно, емоционално и психологически удовлетворително общуване, но не ги откриват, не намират ума, харизмата и авторитета, на който да доверят идеите си, чиято критика да изслушат и осмислят, под чието ръководство да растат и израснат в науката.

По инерция доста се говори за негативните отражения на скъсаната социална връзка и липсата на взаимно доверие при формирането и развитието на младия учен. Може би защото младостта предполага видимо по-висока степен на уязвимост и провокира проявление на настоянически защитен рефлекс. Всъщност липсата на взаимно доверие се отразява еднакво негативно и на двете поколения учени – едните проходящи, а другите вече заели своя висок статус, доколкото те са от двете страни на една и съща система. Ако младите имат потребност да се утвърдят в науката и чрез познанието, мъдростта и опита на предходното поколение, то достигналите висок статус учени имат обратната потребност – да формират своя научна школа, на която да предадат акумулираното познание, мъдрост и опит. Ясно е, че ниската степен на доверие между тях прави проблематично удовлетворяването на потребностите им, а на макрониво задръства развитието на науката – и институционално, и общностно. Тъй като в *Млада наука за изкуствата* фокусът е върху раждането на автора, тук по-долу ще маркираме някои от негативните отражения на конфликта между поколенията в развитието на младите учени в реда, в който те закономерно се проявяват.

На трето място е географската дилема. Това е образно казано, доколкото е свързана с избора на сечението между паралели и меридиани, рамкиращи физичес-

---

В този смисъл терминът е вложен и тук. Възможна е аналогията с принципа на *методологическия индивидуализъм* като една от парадигмите в съвременната социология, при която социалните феномени са следствия на разбираеми индивидуални поведения, т.е. основната единица на социологическия анализ е индивидуалното човешко действие (Макс Вебер, Йозеф Шумпетер). По-подробно виж: Будон, Реймон. Социологията като наука. Изд. „Изток-Запад“, София, 2012, с. 47-54.

кия, *географски ареал на проявление и развитие на младия автор*.

Може би звучи стресиращо остаряло днес, във времето на отвъд-границите – в държавно-политически, пазарно-икономически, социално-културен, морално-етичен смисъл – някой да връща разговора към границите, при това граници на научна изява и кариера на младия автор. Може би звучи антинаучно да се говори за граници на изявата на изследователя, при все че науката би трябвало да е космополитна и в този смисъл безгранична и универсална. Някой ще възрази дори с аргументи от родоначалието на университетите, които са възникнали с идеята за преодоляване на ограничения и граници, с „академични митарства” в търсене на знанието и истината¹⁰.

Светът, който все повече се превръща в *глобално село*, следвайки прогнозата на Маршъл Маклуън от 1964 г.¹¹, се оказва измамно гостоприемно. От едната страна ни залива *вълната на глобализацията*, която създава илюзии за отворени врати и прави пътища за свободно движение на хора, умове, сърца и капитали. Това *идеално* намира своята перфектна материална форма в изобилието от програми за интензивен академичен обмен, проблемни дискусии и научноизследователска мобилност, международни редколегии, анонимно рецензиране, разнообразни научни форуми, които и Европа, и Америка, и Азия, и Австралия, и Африка мощно разгърнаха през последните десетилетия. И неусетно достигаме до състоянието на старозаветните вавилонски мечтатели, неуморно изграждайки научни професионални мрежи – виртуални и реални, като надеждна конструкция в кулата на глобалното познание.

В действителност обаче резултатът е не така идеален. Съществуват поляризиращи граници в глобалната демократизираща се наука – граници и стени в достъпа до ресурси и академични позиции, във възможностите да се печелят скъпи проекти и да се заеме ключово място в тях, във филтрите до високостатусните публикационни платформи, до модното въздействие на определени учени и школи. Не престава да е важно те от коя страна са, на кой език се пишат, в каква рейтингова система са включени, имат ли идеологическа стигма, близо ли са до центровете на Новия световен ред.

Както отбелязва Уебке Кейм (Wiebke Keim), въз основа на данни от библиометрично проучване, 90% от научните публикации в „Social Citation Index” са с автори, работещи в 10% от държавите в света¹². Какво означава това? Нихилистът би казал, че ние и тези като нас сме слаби в науката поради различни причини, вкл. недобро ресурсно осигуряване, както и изоставане на човешкия капитал в науката. Но отвъд идеологемите на nihilism се разкриват основания от по-различен и същностен порядък. Същият автор говори за тенденция в развитието на съвременната обществена наука, при която „северните национални автори стават международни, а южните се маргинализират”. Защо? Защото международното научно пространство е приело своя структура и институционална система, главно заимствана от американски и западноевропейски модели. Тя в много голяма степен се оказва далечна на източно-

¹⁰ Маккийнли, Иън и Л. Улвъртън. *От Александрия до интернет. Да преоткриваш знанието*. Изд. „Изток-запад”, София, 2012, с. 91.

¹¹ McLuhan, Marshall. *Understanding Media. The Extensions of Man*. Third Printing, MIT Press 1995 (first published 1964), pp. 3-7.

¹² Цитирано по: Hanafi, Sari. *University systems in the Arab East: Publish glogally and perish locally vs publish locally and perish globally*. In: *Currant Sociology*, vol. 59, N 3, May 2011, pp. 291-309.

то и южното разбиране за наука. Изградената структура на реферирани научни издания, чрез която се популяризират новите достижения в науката като цяло е отворена и достъпна, но при хегемонията на Севера и Запада. Авторите от Изток и Юг, като автори от периферията, са принудени да приемат критериите, логиката, водещите парадигми на „мейнстрийма“ (mainstream) – това е цената на интеграцията. Ние често се адаптираме без да осъзнаваме двойния стандарт – приемаме реалностите и ги следваме. Искаме да сме част от интернационалната общност, а не от маргиналната провинция, но цената често пъти е значително отдалечаване от своята национална традиция, от силата на своята идентичност, от „конкурентните предимства“ на собствената си чувствителност, менталност и творчески натюрел. Чак след такава адаптация авторите от периферията имат възможност да влязат в руслото на интернационалната наука, вратите се отварят за тях, високите статуси им се усмихват.

Това същностно разделение на света на световната наука на две зони е особено осезаемо в обществените науки, в науките за изкуството, в психологическите и педагогическите науки. В тях е много силен културният фактор, езиковата специфика и идеологическите кодове на смисъла и метафората. Всеки превод, както при поезията, изчиства детайлите и нюансите, има риск да промени общото звучене и да запуши възприятието при разбиране и възприемане на дадена научна идея, хипотеза, доказателство, проектиране в обществената практика. Всеки превод може да замъгли логиката и аргументите, интерпретацията за силата на факторите, чрез които се доказва научна теза или принцип, евристичност на метод или модел.

Науките за човека и обществото са по-локализирани в сравнение с математическите и природните, доколкото изучават явления, тенденции и феномени, присъщи на своеобразна социално-културна среда, развиващи се при определени политически, икономически и социални условия. Сари Ханафи (Sari Hanafi) обръща внимание и върху факта, че реферирани международни научни списания обикновено публикуват ортодоксалните и институционално утвърдените позиции и по-рядко пропускат различните от тях¹³. Така погледнат, фактът че 90% от статиите са с автори от 10% от държавите е в не малка степен резултат на филтриращата политика на глобализацията, при която южните и източни държави са в позиция да произвеждат „периферна наука“ (peripheral science), поставени са в „академична зависимост“ (academic dependancy). И това вероятно е повече истина, отколкото нихилистичната оценка за некачественост на творческия научен потенциал в тези периферни страни по принцип.

При това положение алтернативите, които очертава времето пред младите български автори в науката, са две: национална-локална или международна-глобална научна кариера. Както казва Сари Ханафи, изборът е „да публикуваш творчеството си в световното поле на съвременната наука и да изчезнеш от локалното или обратното – да избереш утвърждаване на национално-местно ниво, но да не успееш да се развиеш на интернационално, европейско, световно“¹⁴. Дилемата маркира пътя предимно на учените от страни с майчин език, различен от интернационалния английски. Както казва авторът, изключения има – някои учени успяват да

¹³ Hanafi, Sari. *University systems in the Arab East: Publish globally and perish locally vs publish locally and perish globally*. In: *Currant Sociology*, vol. 59, N 3, May 2011, pp. 291-309.

¹⁴ Пак там.

балансира локалното и глобалното, но това далеч не е общия случай.

Всъщност има едно фундаментално противоречие: светът – икономически, политически, комуникационно, потребителски – наистина се превръща в глобално село, особено през последните 23 години на интензивна глобализация, особено през последните 10-ина години на възцаряване на миниатюрните компютри, смартфоните и интернет-мрежите. Противоречието е във факта, че от една страна, селото предполага близки взаимоотношения, рефлексии на взаимопомощ, общностен дух и единство, но от друга страна, националните общества се раздробяват, сегментират се, възцаряват се малцинствата – както посочва Мануел Кастелс, къса се социалната връзка, губи се взаимното доверие, новият глобален свят преждевременно се глокализира¹⁵. Така светът едновременно се превръща в едно глобално село, в което всяко нещо става „на един клик разстояние“, но заедно с това глобалното и космополитното ни отродява от традициите, откъсва ни от корените, разколебава идентичността ни, прави ни фрагментирани лутаци се индивидуалисти – новото космополитно глобално село се поляризира, а повечето хора в него се атомизират, оказват се сами срещу света.

Тук наистина става дума за фундаментално обществено противоречие в съвременния свят, за две противоположни тенденции, които променят много не само в нашите представи и начин на живот и работа, но и които правят хората по-нестабилни и лутаци се в търсене на себе си. Това особено силно засяга младите поколения. Младите учени са въввлечени в този турболентен световен процес на трансформация. В такъв контекст нашата *Млада наука за изкуствата* е търсене на идентичност, опит да направим своите верни житейски и професионални избори. Ако разрешаването на маркираните дилеми може да се приеме като макрорамка, в която се ражда днешният млад автор, то тогава следва да има и микрорамка – това са конкретните лутания и след това решения, които съпътстват научноизследователския процес – личните *кръгове на ада* за всеки млад автор, докато търси и формира себе си като творец и гражданин.

Кръговете на ада за раждащия се автор

Първият кръг от ада, в който израства авторът в науката, е белязан от избора на научен проблем. Ежедневният проблем от практиката не е научен проблем. Тук докторантите по изкуства имат нужда от убедителна методологическа подкрепа, за да могат да се оттласнат от практиката на изкуството, което не само познават в детайли, но и професионално са пристрастени към него – за да преминават към другото изкуство, с което са избрали да се занимават – изкуството на науката.

От формулирането на научния проблем всъщност започва голямото научно търсене на всеки изследовател. Мнозина класици в методологията на науката поставят ясното дефиниране на научноизследователския проблем като задача от първостепенна важност. В рецензиите на дисертации е важна оценката темата дали е или не е дисертабилна. Дисертабилността е доказателство най-напред за намерен научноизследователски проблем и след това удачно, разбираемо и недвусмислено

---

¹⁵ Кастелс, Мануел. *Силата на идентичността*. Изд. „Лик“, София, 2006, с. 218-271.

формулиран като тема и заглавие на дисертацията. Ако тук младият учен е без ръководител и консултант, търсенето се прави по класическия модел „опит-грешка”, често до пълно изтощение.

При постигане на положителен резултат, отвъд изтощението, кандидат-авторът се завърта във *втория кръг на своя ад*. Тук трябва да открие особеното, единичното, отличителното в избраната проблематика, онази фокусна точка, около която да изгради и структурира работата си. Това е търсене на същността на проблема отвъд неговата очевидност, същността, от която произтичат всички негови качества, характеристики, проявления. Защото науката не е просто знание, а структурирано познание; целта ѝ е не да направи снимка на реалността, а да я изследва, достигайки до същността на проблемите и нещата. Често докторантите преди защита казват, че дисертационният проблем е неизследван, че е огромен и не може да се събере в рамките на изискваните 150 страници. Често се вайкат, че изследваното явление е така динамично променящо се, че не е възможно всичките му форми и проявления да бъдат обхванати в изследването. Ето, това е пример, че съдържателният фокус още не е намерен, че не се успява да се погледне в същността под видимостта и многообразието на практическите проявления и нюанси, че случайното не може да бъде пресято, за да се открие закономерното и типологичното. Така се остава на нивото на обзора и описанието на богата практическа фактология; работата е компилативна, не може да се открие личен научен принос.

Третият кръг е този на методологията. Научното изследване, както и производението на изкуството, би следвало да отразява и анализира действителността, и по-точно – избраната проблематика. Но как да се постигне най-напред адекватно отражение, а след това и стойностен анализ при ограничеността на ресурсите и безграничността на проблематиката? Как да се надскочи плоскостта на опростеното описание и чрез анализ да се достигне съдържателен синтез?

Спомням си английският ми професор Ричард Колинс (Open University), който след всеки мой нов план на дисертацията неуморно задаваше един и същ въпрос: Къде е анализът? Аз дълго твърдах, че анализът е вътре някъде и подценявах английския си, сякаш не успявам да разбера точно какво ме пита и после да му отговоря. Всъщност плановете, които предавах, описвах проблема в многообразието от неговите практически проявления. Те бяха скици на една богата, чак тровава от претовареност с детайли и подробности емпирична картина, но анализ настина още нямаше. Още не бях стигнала до въпросите: Защо това е така? Какво от това? Каква е структурата и същностното качество?

Ясно разбирам, че без въпроса „Къде е анализът?” едва ли щях днес да се осмелявам да си помисля за *Млада наука за изкуствата*, да се наема с отговорността на съставител и научен редактор, да си помисля да развия лекционен курс по методология на научното изследване за докторантите в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов”¹⁶. При до голяма степен скъсаната поколенческа връзка в съвременната българска наука, голяма част от младите колеги не чуват този въпрос. Или защото не е изградено доверие, общуване между утвърдения и младия автор и съответните им научни общности. Или поради едно друго проявление на скъсана връзка – когато самият учен

---

¹⁶ Учебната програма е публикувана в: Михайлова, Катя (съст.). *Млада наука за изкуствата* 2010. Изд. „М-8-М”, София, с. 268-270.

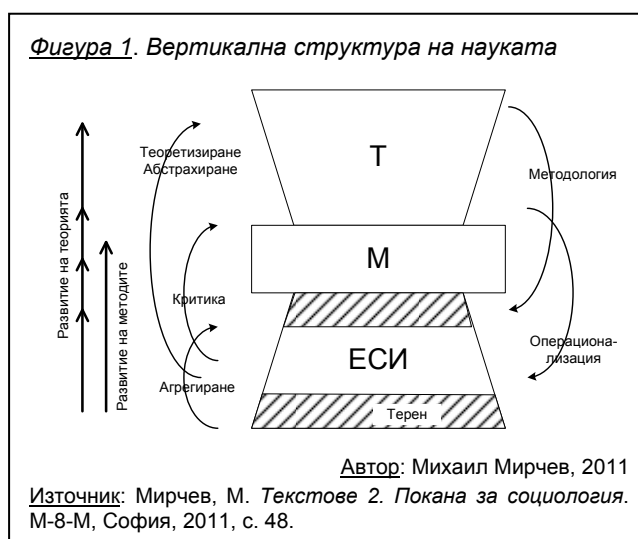
с висок статус още не е достигнал до този субстанциален за истинската наука въпрос. Когато наставникът е преди всичко практик, то той това и иска от своите докторанти – нивото, до което сам е достигнал, във форми, които той владее. Няма как да се надскочи занаята и да се отиде в етаж на теоретичното и принципното му осмисляне, на същностните му проекции.

Днес, във времето на квазикултурата, квазиидеите, квазизвездите¹⁷, е закономерно да си отлеждаме и квазинаука. Част от проблема е в наследството от предишното общество, а другата част е в сбърканото днешно препозициониране на ценностите. Още по-големият проблем, „с опашка” и в поколението учени след днешните млади, е повторението на квазинаучните модели. Слабата методологическа подготовка, практическата липса на ясно открояна методология е решаващо проявление на скъсана социална връзка вътре във вертикалната структура на самата наука, доколкото вътрешната структура на науката, както обобщава Михаил Мирчев¹⁸, е изградена от три взаимозависими, проникващи една в друга плоскости – теория-метод-емпирични изследвания. (Фиг. 1).

Първо – в основата, там откъдето започва научното изследване, е *емпиричният опит и знание в неговата конкретност и многообразие на практическите форми*, това е царството на безкрайните описания и наративи, които се нуждаят да бъдат придвижени нагоре по пътя чрез агрегирането на данните и обобщаването на фактите, за да се стигне до анализ на явления и процеси, а после да се провокира теорията към концептуално и понятийно развитие.

Второ – описанието и обобщаването на емпирични данни само по себе си все още не е научен анализ. Той започва, когато се използват методи за откриване на връзки и зависимости, моделира се явление или процес според същността им, разкрива се системността в отделните неща и проявления. А за това е нужно използване на теория, на някакво абстрактно моделиране, на ясна типология на емпиричните проявления. „*Научният подход съвсем не е парадна научна терминология или самодоволно позоваване на „нашата научна методология”, пише Михаил Мирчев през 1989 г. „Той изисква анализ, който прониква зад видимостта на отделните факти и ни довежда до същността на нещата; който ни разкрива закономерностите, пораждащи и проявяващи се в тези неща. Научният подход не обсъжда събитията и проблемите „на парче”, а търси връзката, общото между тях, разкрива системата от връзки и зависимости*”.¹⁹

Трето – на най-високото ниво в структурата на науката е *абстракцията на те-*

¹⁷ Стойков, Любомир. *Култура и медиуми.* Изд. „Авангард Прима”, София, 2006, с. 128-130.

¹⁸ Мирчев, Михаил (съст.). *Текстове 2. Покана за социология.* Изд. „М-8-М”, София, 2011, с. 48.

¹⁹ Мирчев, Михаил. *Ние и промяната.* Изд. „Народна младеж”, София, 1989, с. 372.

оретичните обобщения и структурираността в *обща теория на науката*. Трудна за постигане цел, изискваща не само научноизследователски умения, но също и социална зрелост. Последното е нужно, защото това, което прави истинският учен, е непрекъснати преходи – движи се с интелектуален асансьор между емпиричното и теоретичното, между видимо конкретното и абстрактно теоретичното, между микро-, мезо- и макропроявленията на всяко нещо в живота и обществото, в изкуството и културата. А това може да се прави след като авторът-учен е достигнал завидна психологическа и когнитивна зрелост. Обратният път – от абстракцията на теорията към конкретиката на емпирията – е също възможен, но отново само чрез специалните научни методи за изследване и контрол върху верността на информацията. Без тези методи за изследване и анализ, за интерпретиране на емпирични данни и прогнозиране на промени, науката се откъсва от практиката, раздробява се на самовлюбени „гении“, губи своя обществен статус на коректив и двигател на прогреса.

И ето го резултатът: снизходително, с елементи на съжаление обществено мнение за статуса на българския учен, регистрирано в изследване на Лина Атанасова от 2005 г. – според данните 0% „мислят, че научните кадри срещат голямо уважение в обществото“; 36% смятат, че професията на учен в България не е достатъчно призната; 30% са на мнение, че учените имат морално признание, но заплащането им е малко; 32% – учените не получават нито полагащото им се морално, нито материално признание²⁰. Ето, това е проблемът на скъсаната връзка – този път между обществото и науката. При такава ситуация младите учени са принудени сами да търсят и да изграждат отново тази връзка, разбира се, търсейки съдействие от страна на политици и бизнесмени, от страна на общественото загрижените медии и своите събратя от другите сфери на интелигенцията. Тази борба на младите учени е и тяхна обществена мисия днес – за да успеят да утвърдят не само себе си като учени със завиден обществен статус, но и самата наука като високо интелектуална дейност, имаща изключителна роля за модернизацията на обществото ни. Чрез истинска наука реално се влиза в Европа на знанието, без наука – ще стоим недостойно встрани.

Тук, в *Млада наука за изкуствата*, се опитваме да се придържаме към научния подход и методология, доколкото това обективно е възможно в средата, в която правим *млада наука* и доколкото го позволява субективността на днешните млади автори. Съдържанието на сборника е композирано в съответствие с вертикалната структура на науката, представена по-горе, и отразява етапите на раждането на автора – от емпириката и артефактите, чрез регистрация на конкретното и емпирични интерпретации към теорията на изкуствата като научна абстракция. Потърсихме мястото и на историческите анализи – науката се корени в миналото, черпейки сила за погледа си към бъдещето; дължим заслуженото на автори, оставили своя опит и мъдрост, познание и изкуство. От друга страна, опитахме ясно да открием полето на практическо приложение на авторските достижения, на апробирани методи за изследване и за преподаване на изкуства.

Четвъртият кръг в ада на раждащия се автор в науката е постигането на структурата. Структурата е онази магия, която превръща *пространния текст* в научно произведение – статия, студия, дисертация, монография. Структурата е онази

---

²⁰ Атанасова, Лина. Цит. изт.

обща схема, която удържа всички елементи – хипотези, идеи, тези и контратези, аргументации, теоретични или методически постановки, изводи – в единно и подредено цяло. Именно чрез структурата авторът успява да прокара своята *тънка червена нишка* през множеството превъплъщения на своя обект и предмет в практиката, да се ориентира в многообразието, да отсее малозначните подробности и да се концентрира в същностното и основното. Без изкрystalизирала и логически обоснована структура работата остава фрагментарна, създава усещане у читателя за хаотичност, самият автор трудно може да обясни своите „приноси“, трудно му е да разкаже сбито, в няколко изречения, същността на своята разработка

На нивото на ежедневната видимост структурата проличава като: (1) увод, който въвежда в работата и дава ясна постановка на изследването, както и експлициране на практическата ценност на дадената научна разработка; (2) формулиране на основните цели, по-конкретните изследователски и аналитични задачи, хипотезите, които следва да бъдат проверени; (3) съответен теоретичен обзор и позициониране на своя подход, работно дефиниране на основните понятия и използваните термини; (4) изложение на собственото изследване – теоретично, методическо, емпирично, историческо; (5) резултатите от изследването, основните заключения и изводи, авторите приноси.

Днес, в ерата на *антиструктурализма*, начинаещите изследователи, раждащите се автори, често приемат търсенето на структурата като едно демодулирано, доста консервативно и изкуствено ограничаващо „полета на творческата индивидуалност“ начинание. Имат идейна съпротива срещу този научен стандарт. Това е още по-силно проявено в средите на хората от изкуството, при естествената им емоционалност, както и поради свръхчувствителността им към атрактивната форма и индивидуализирания сюжет. Науката изисква точно обратното – овладяна емоция при анализа, търсене на общото и същностното, донякъде пренебрегване на формата и претенциите ѝ за уникалност.

Илюзията за неограничена свобода, съчетана с *методологически индивидуализъм*, също въоръжават с аргументи против структурата. Проблемът е, че структурата винаги в някаква степен е дисциплинираща, налага ограничения и самоограничения. Но трябва да се мине през това, доколкото именно чрез нея се изгражда новото научно произведение, ситуирайки го сред предходните учени и изследователи. Структурата в най-изявена форма изисква от младия автор той да се съобразява, да прояви уважение към установените академични стандарти и така да се включи в общия процес на кумулативно натрупване в науката като цяло. Структурата всъщност има функции както по отношение на произведението само за себе си, така и по отношение на произведението в реда на другите в същата парадигмална плоскост или дори сред парадигмално и дисциплинарно по-отдалечените. В тази логика стремежът към структура и изкрystalизирането ѝ са еднозначен маркер за постигане на научна зрелост, както и за обратното – отхвърлянето на изискването за ясна и логически аргументирана структура, непреодоляването на личния протест срещу нея е симптом, че се остава на прага на науката.

Осъзнаването на структурата като важен компонент от научноизследователския процес става в процеса на обучение на младия изследовател, в диалога и полемиката с вече утвърдените в науката. Поради тази причина докторантурата у нас е първо образователна, а след това научна степен (ОНС „доктор“). Овладяването на структурата е основен методологически проблем, през който младите автори трябва

да преминат.

Нека още веднъж се запитаме какво означава структура на научно произведение? Това е редът, логическата подредба на елементите на произведението, така че да бъде уловен балансът на тяхната функционалност един спрямо друг и едновременно с това спрямо цялото. Пано Лулански разграничава четири аспекта на научното дисертационно изследване. В тях се разполагат отделните елементи, съобразно функцията им: (1) *корпус на изследването* – обект (изследователско поле), предмет (изследователски проблем), предикат (признак). Въз основа на посочените елементи се извлича *научната интрига* – работните хипотези, които се разгръщат в изследването; (2) *изследователска рамка* – понятиен апарат и предпоставки за проверяването ѝ, методология на изследването и изложението; (3) *изследователско-информационна част* – статистическа и друга емпирично генерирана информация; (4) *изследователско-аналитична част* – теоретико-методологически основи, състояние, тенденции и противоречия на изследвания предмет, съответна проверка на хипотезите.

Това са само носещите колони в градежа на изследването. Между тях следва да се постигнат съответните *макро- и микросъответствия*, за да се постигне оптимална структурираност на произведението. Постигането на макросъответствията между основните елементи на изследването – тема, проблем, цели, хипотеза, съдържание, изводи и практически проекции – е маркер за изградени фундаментални структурно-функционални връзки в научното произведение. Микросъответствията са конкретните форми на проявление, фината доработка на макровръзките²¹.

В заключението си Лулански говори, че сега нашата научна общност е в значителна степен „отдалечена от възприемане на надежден модел за написване, защита и оценяване на дисертационен труд”. Това води до редица компромиси, които дълготрайно компрометират на микрониво рецензента, научния ръководител и докторанта, на мезониво – научните журита, първичното научно звено, университета, а на макрониво – „развитието на науката като водеща практическа платформа на жизнените дейности”²².

Тревожният въпрос тук е: Защо това продължава да е така? Причината отново може да се търси в средата, в скъсаната поколенческа връзка в науката и около нея, в обществото като цяло, в условията, при които възниква въпросът за разпределението на отговорността между субектите в науката – между участващите в процеса на написване, защита и после интегрирането в пълноценен научен оборот на една дисертация и активността на нейния автор.

При днешните условия идеята за солидарното разпределение на отговорност може би е трудна за разбиране. Но дано това състояние на дистанциране и прехвърляне на отговорност, от което страдат най-вече младите автори, е нещо временно. Вярвам, че предстои връщане към здравия модел за творене на истинска наука. В него докторантът е не само автор, но е и обект на обучение. Субекти и отговорни за процеса са научните ръководители, консултантите и рецензентите. Дисертацията

²¹ Лулански, Пано. *Скринингово поле на дисертационния труд*. В: *Икономически алтернативи*, 1/2011, достъпно на <http://alternativi.unwe.bg/br47/01.pdf> (20 май 2012).

²² Тук няма противоречие. Науката е абстрактна на нивото на общите си теоретични постановки и в този смисъл отдалечена от конкретиката на ежедневието и практицизма. Но нали Айнщайн беше казал, че няма по-практично нещо от добре разработената теория!

е плод на колективно авторство и съответно разпределена отговорност. Рецензентите и научните журита имат своята градивно критична функция, следва да демонстрират и учат на научна и гражданска позиция. Това следва да е прието като принцип, след като университетите и научните звена са институции на публичността; призвани са да задоволяват не само пазарни, а преди всичко обществени потребности като създават мислещия интелектуалния елит на новото мрежово общество²³.

Тук, в *Млада наука за изкуствата*, част от авторите имат своята първа научна публикация – малко разпиляна, понякога артистично непоследователна, по-далеч или по-близо до собствения си фокус, все още плаха ясно да заяви своята структура – като девойка, търсеща своята женственост в огледалата на другите. Не ни е цел да скриваме белезите на младостта. Искахме да ѝ помогнем да узрее – затова и редакционният процес беше твърде дълъг. Всички одобрени статии и студии бяха внимателно рецензирани. Авторите доработиха своите текстове. Последваха редакционните бележки и корекции. А след издаването на сборника започва най-трудното за най-младите автори – да съпоставят произведението си с това на колегите, да се видят в огледалата на другите.

Дълбоко вярвам, че интелектуално честните автори израстват при срещата с публикацията на своята работа. Извън пресата на крайния срок и високата авторова амбиция, след като гилотината на рецензента вече е паднала и научният редактор е замлъкнал, авторът може да самооцени постигнатото, доколкото в процеса на работа си е изградил нови критерии. Ако *Млада наука за изкуствата* служи като огледало на своите автори, то значи си заслужава да продължаваме да я правим.

В *петия кръг от ада* на автора се случва нещо ново – във водите на подземната река Стикс (реката на омразата, разделяща земния от подземния живот) Данте среща гнева²⁴.

Всъщност дори и в „Божествена комедия“ героят не преминава адовите кръгове сам. Той е със своя водач, „вожд“, който познава пътя и подготвя възприятието на всяка следваща стъпка. Тази метафора идва да потвърди важността на връзката научен ръководител – докторант в процеса на подготовка на дисертационното изследване, в процеса на раждане на автора, която в *кръга на гнева* се оказва спасителна за оставането на младия автор в научното поприще.

Гневът не е спрямо другите, обстоятелствата, институциите, по-често той е обърнат навътре към личността. Той е гняв към себе си, породен от закономерния луфт между амбицията да се справя по-най добрия начин и времето, необходимо за нейното достигане, времето за научното съзряване. Много често докторантите по изкуства, които се намират в началото, изразяват недоволство от себе си – „не ставам за това“, „не мога да продължа“, „четох, четох и стигнах до задънена улица“, „не успявам да намеря връзката“, „гледната ми точка е неадекватна“, „трябва да започна отново“. Стреснати са от авторите преди тях, които са казали толкова много по проблема, който те изследват. Усетили са изследването си като безсмислено, защо-

---

²³ Университетите като създатели на елити и по този начин изострящи социалните неравенства в обществото е теза на Пиер Бурдийо. Виж: *Bourdieu, Pierre. Homo Academicus*. Minuit, Paris, 1984.

²⁴ *Алигиери, Данте. Божествена комедия. Ад (Песен седма)*. Изд. „Народна култура“, София, 1972.

то няма какво ново то да допълни. Изгубили са се в морето на науката, в което откриват все нови и нови тези, противоречиви, смесващи се, объркващи. Попаднали са в безбрежен меандър от собствени и чужди идеи – новото хрумване идва като пътеводна светкавица, но тя бързо угасва. И така, със следващото хрумване, до пълно отчаяние и гняв към себе си – „не мога да се справя”. Но път за връщане трудно се открива – *вятърът на промяната* е отвял трохичките, които са маркирали пътеката до тук, а и инвестицията е твърде голяма, за да си струва да се обърнеш и да забиеш поглед в земята, за да ги търсиш. Трябва да продължиш, искаш да продължиш.

Кризата, разбира се, е преодолима и благодатна. Преживявайки я, младите автори осъзнават изследователското в себе си, научават се да разграничават обзора от анализа, да усещат и вярват на своята научна интуиция, всъщност научават се да овладяват познанието, съзрявайки за истинско научно творчество.

След фазата на четене и измисляне на своята теза и структура на изследването идва **изпитанието на писането**. Това е следващият шести адов кръг, с много стрес и вътрешно разколебаване.

Кризите на писането са видими проявления на най-малко три същностни проблема:

Първият – *неумение за писмено изразяване*. Звучи почти абсурдно във времето на интернет графоманията, когато почти всеки ежедневно пише, публикува свои текстове, пробва реакция от публиката. Но писането на научноизследователски текстове в съответни жанрови форми и при спазването на определени стандарти е нещо твърде различно от ежедневното маркиране на присъствие в мрежата. Писателството в интернет създава измамна илюзия, че истинското писане е лесно.

Интернет писането е хаотично, спонтанно, експресивно, то е бързо и припряно, често е с пренебрежение към логиката и аргументите, както и с неуважение към литературния език и светските маниери в писмената реч. Научното писане е обратно на всичко това: то е рационално и аналитично, ясно следва да се разграничава теза и оценка от аргумент и критерии, изисква висока култура на литературен и светски език, изисква умение за „просто” изразяване на „сложна” мисъл.

Писането е различно от говоренето. Говоренето е диалогично, има го другия, който показва своя мотивиращ за говорещия интерес. Писането е монологично, сам си пред компютъра, който не реагира емоционално. При научното писане се изисква *висока степен на концентрация* и умение да развиваш своята логика, да извървяваш етажите в своята структура, да запълваш отговорите на всички логически възникващи въпроси. Това също е диалог, но опосреден диалог – с едно проективно и критично мислещо съзнание – това на читателя, това на колегата, с който не сте съгласни по даден подход, принцип или извод, това на критичните, които следва да убеждаваш.

Така стигаме до **втория** фундаментален проблем – *неумение за концентрация* при писането.

Общо погледнато, съвременната културна среда разрушава способността за концентрация, особено за мисловна концентрация. В началото ни заля потокът от реклами – къси и интензивни като образност, звук и динамика. После дойдоха късите клипове, които заместват големи концерти, дълги лекции, спокойно разказване на история. Днес вече и възрастните често не успяват да покрият ученическия стандарт за продължителност на концентрация върху една тема и логика – 40 минути в един

учебен час. И накрая се появи властта на *чичко Гугъл*, чиито речници и хиперлинкове непрестанно ни препращат от една кратка информация към друга – отучвайки ни от ровене към същността, от дълбоко замисляне, от уважение към детайлното изучаване на нещо ново, което е привлякло вниманието ни или което ни е нужно в работата. Фрагментарност, повърхностност, недоказаност, неяснота дали информацията е достоверна – на това ни приучва *чичко Гугъл*. Но това също е точно обратното на научно мислене, научно изследване, дълбоко и същностно мислене в науката.

Днес инерцията от ежедневието просто подвежда младите автори. За да влязат в науката, те са в ситуация или да не се поддадат на общата инерция, или да прекършат това в себе си и да култивират точно обратния начин на търсене, потребление и аналитично усвояване на научна информация.

Наред с горния поток на фрагментирани информация и уж познание, днес младите имат още един проблем – непрестанното отвличане към принципа на удоволствието, с което средата неуморно ни изкушава. Неслучайно в шестия кръг на ада Данте вижда страданията на прегрешилите с удоволствията и изневерилите на Бога. Това също е свързано с умението за концентрация, за самовглъбяване, за спокойна и задълбочена работа някъде далеч от светската суета и шумотевица.

В курса по „Методология на научното изследване” с докторантите от НАТФИЗ правим следното просто упражнение за проверка на концентрацията и разбиране на трудността на първата крачка в писането – поставяме чисто бял лист пред лицето си и фокусираме погледа си в него сред абсолютна тишина. Най-издръжливите продължават упражнението до 2 минути, осъзнават, че листът не реагира и че аз съм този, който трябва да изпълни бялото, чрез напрежение на мисълта, концентрация и воля.

Лутанията при писането насочват към *седмия кръг на ада* на младия автор. Това е *свръхамбициозността* – „искам да го направя по най-добрия начин, дори и той да е над субективните ми възможности в момента”, „искам да постигна комплексност и завършеност на анализа, сродна на завършеността на природата”, „и го искам сега”. При такива цели писането се отлага и листът остава все по-бял. Свръхвисоката амбиция просто стопира процеса на писане. Съзнанието, на което му е трудно да издържи напора на високата амбиция при все още недостатъчно съзрелите за нея сетива и разум, започва да прави отбивки като си представя, визуализира различни ситуации след постигането на целта вместо да приеме факта, че със самото писане младият автор се учи да пише. Писане и редактиране, писане и коригиране от консултант или редактор, писане и пренаписване, за да стане по-ясно или за да се открие някакъв детайл. Това по същество е безкраен процес на търсене и приближаване към съвършенството – не само в поезията и белетристиката, но и в науката.

Какъв е проблемът? Страх да не бъдеш победен от собствената си свръхвисока амбиция. Какво да се прави в такива случаи? Моят отговор е, че трябва да се смени базовата нагласа. Очевидно е, че бързо и веднага целта не се постига, целите в науката изискват време – обективно необходимо за узряването на младия автор и субективно необходимо за признаването на това узряване от общността. Следва да се приеме, че дори голям талант извървява дълъг и като правило продължителен път на избистряне на идеите и авторските тези, на натрупване и изчистване в аргументацията, на умение действително сложната мисъл да се напише достатъчно лаконично, опростено и разбираемо за един по-широк кръг интелектуално активни хора. А това е дълъг път на трениране и шлифоване на академичното писане.

Друго измерение на проблема със свръхамбициозността е *аз и моят научен принос*. Когато егоцентричното в автора надделява, личната претенция за принос още от началото е впечатляващо силна и безапелационна. При това не толкова конкретно, ако младият автор има усещане, че вече е сътворил нещо епохално, а по принцип – *щом аз го правя*, то няма как да не е *талантливо-значимо-гениално*. Изпуска се *ние* – в науката постижението винаги е колективно и общностно дело, по същество тя винаги е такава. Изпуска се и *когато узрея* – сякаш талантът и неговата творческа способност е константа, пада от небето в своята зрелост и никой няма право на критично съмнение, че тя идва след време, след последователното изкачване по етажите на научната кариера, след преодоляване на няколко бариери, при които се доказва лична творческа енергия и сила в науката.

Както пише Михаил Мирчев, младите днес са отучвани от четири основни добродетели. Два от тях пряко се отнасят към проблема с удачната нагласа при научна работа: отучвани са, че *„истинските неща се постигат бавно и последователно, след лично усилие, търпение и толерантност, а не в истерията на бързането, нито при нетърпение тук и сега да се консумират всички блага“*; и че *„индивидуализмът е възможен, но само в определена мяра – след адаптация в общностна и съответна колективна среда, в която първо даваш на другите, а после и чрез тях получаваш своето“*.²⁵

Безспорно е, че за младия автор е далеч по-здравословно да гледа на своето научно произведение не като на завършен шедьовър, а като на начален етап от един продължителен процес и академична кариера.

Написаното научно произведение бива рецензирано – без санкция от авторите в дадена сфера също не може да се постигне научно признание. Рецензията сама за себе си е ново произведение, разработено в оценъчен научен жанр. Тя е рефлексия на вече съществуващо научно знание, изследователска традиция, опит в научна дискусия, освен това тя е друг колегиален поглед по проблематиката. Рецензията не е страшна и рецензентите не са ексекютори – подобна нагласа издава несигурност, неопитност, неподготвеност на автора да влезе в науката. Здравословно е на рецензирането да се гледа като на форма на научен диалог. Разбира се, критичната рецензия на никого не е приятна, но точно тя калява качествата на автора. Провокиран от нея, авторът доказва силата на аргументите си, своята ерудиция, способността си логично да спори, а всичко това е пригодност за наука. Прекалено емоционалната реакция срещу отрицателна или остро критична рецензия не е в услуга на младия автор – нито съдържателно, нито конюнктурно. Затова следва да се усвоява и култура на общуване с рецензентите, за възприемане на техните препоръки, за надмогване на своето его, или обида, или принципно несъгласие. Във всички случаи има полза да се помисли защо е критична или отрицателна рецензията – дали са посочени реални недостатъци, или става дума за парадигмален, или дори за личностен антагонизъм.

За да бъде минимизиран субективният момент при рецензиране, световната общност използва най-често така нар. двойно анонимно колегиално рецензиране

---

²⁵ Мирчев, Михаил. *Покана за социология. Профилът на социологията днес. За какво ни е потребна?* В: Мирчев, Михаил (съст.). *Текстове 2. Покана за социология*. 2-ро доп. и прераб. Изд. „М-8-М“, София, 2011, с. 11.

(double blind peer review). В *Млада наука за изкуствата* разработваме собствен модел за рецензиране на статиите и студиите, кандидатстващи за публикация: една анонимна рецензия по предварително зададени критерии, по всеки се дава количествена оценка, общата оценка от критериите се аргументира²⁶. Апробирахме модела в първото издание. Аprobацията показва известни проблеми в прилагането на такъв тип рецензиране, които се опитахме да преодолеем при съставянето на втората *Млада наука*.

Първо – трудно е да се прави *анонимно* рецензиране в ограничена в обхвата си научна общност, каквато е българската професионална общност от изследователи на изкуствата, в която практически всички имена имат пряка връзка помежду си. Поради тази причина се отказахме от играта на анонимно рецензиране.

Второ – не можем да сме сигурни в *обективността* на оценката, ако разчитаме само на един рецензент. От друга страна обаче, при настоящите финансови условия за развитие на наука в България и в частност при съответните стегнати бюджети за *Млада наука за изкуствата* е трудно да си позволим хонорар за двама рецензенти. Балансът намерихме като само работите, които получиха първи отрицателен отзив, бяха оценени и от втори рецензент. При втора отрицателна рецензия текстовете отпаднаха. При критична, но не отрицателна рецензия, заедно с автора се опитвахме да намерим онези зрънца, които той да изведе „на слънце” и да развие. Това усилие си струва, защото целта на *Млада наука за изкуствата* е да помогне на младите автори да развият своя творчески и научен потенциал. Сега, когато завършихме сборника, уточнихме един важен факт – в европейската научна общност за рецензиране на статии и студии, кандидатстващи за публикация в сборници или научни периодични издания, по-честата практика е да не се заплаща. Счита се, че хонорарът е финансов лост, който отдалечава рецензента от принципите на обективната оценка.

Колкото до критериите за оценка, те са: (1) качество на статията – приносен потенциал; (2) актуалност на проблематиката; (3) адекватност на темата; (4) теоретични приноси – в каква степен статията развива теорията; (5) методологически приноси; (6) иновативност; (7) езикова култура; (8) технически стандарт. Тези критерии и в настоящия сборник останаха непроменени.

Рецензенти, както в първото, така и във второто издание, са утвърдени учени и преподаватели в областта на науките за изкуство и доколкото те принадлежат към групата обществени науки, тук включихме и рецензенти от по-широко дисциплинарно поле.

Останаха само още две големи изпитания пред раждащия се автор. Едното, *осмият кръг на ада*, е свързано с публикацията на написаното и рецензирано научно произведение.

На пръв поглед изглежда лесно – текстът трябва да се приведе в съответен на изданието технически стандарт, за да отговори на общото звучене на дизайна на сборника. Така е в *Млада наука*, но и във всяка друга научна колекция, периодика, която държи на доброто си име. Влизането в дизайна, обаче, не е толкова просто селектиране на текста и промяна на настройките. То е и редакция – съдържателна и

---

²⁶ Виж Приложение 2. Указание за рецензиране. В: Михайлова, Катя (съст.) *Млада наука за изкуствата '2010*. Изд. „М-8-М”, София, 2010, с. 266-267.

смислова на текста, провокирана от елементарни на пръв поглед необходимости, като например текстът да завършва на четна (лява) страница, за да започне следващият на дясна, както му е реда. Това в някои случаи означава съкращаване на половин страница, което не може да стане механично. Трябва да се потърси вариант, да се редактира статията, така че съкращаването да не наруши логическата цялост на текста. Подобни редакции се налагат и когато дадена фигура трябва да е позиционирана срещу определен абзац, който обаче започва на едната и завършва на другата страница. Практиката е редакторът да предложи вариант на автора, а той от своя страна да го приеме или отхвърли. В част от случаите възниква проблем поради това, че някои автори възприемат редакциите като груба намеса в собствения им текст, обиждат се, демотивират се, а понякога и продължават настойчиво да защитават всяка своя написана дума. Ето един пример за трудност, когато индивидуалното трябва да се влее в нещо колективно, личният продукт да стане част от един общ продукт.

На финала листът вече не е зеещо бял, статията е написана, проблемно фокусирана, достатъчно ясно структурирана, оценена положително и надмогнала „*груби*“ редакторски намеси. Тя е публикувана и ... Честито на младия автор!

Тук би трябвало проблем вече да няма, но такива все пак изскачат вследствие от публикуването на научния текст. Влизаме в *деветия кръг*. За разлика от квазинауката, в науката има лична позиция. Авторите защитават избрана от тях теза и така застават от едната страна на водата. В науката има множество дисциплини, авторите избират една и тя за тях става водеща, дори и когато работят интердисциплинарно. Има и множество парадигми – отново избират една и тя става водеща. Същото е и с гледните точки и така нататък. Всички тези избори оформят позиционирането на автора в науката. Той я споделя с една група – съответната „ние“ – научна общност, дистанцира се от близките други в науката и се отчуждава от далечните други, които споделят откровено противоположна позиция. Оттук започва авторовата научна идентификация, разпознаването като „наш“, „ваш“ или „чужд“. И авторът трябва да е подготвен за неочаквани отдалечавания и критики, както и за непланирани сближавания и хвалебствия. Трябва да съумее да остане на брега, който си е избрал, независимо колко изкусително е преминаването отсреща.

* * *

Иска ми се да вярвам, че ние – авторите, рецензентите, редакторите, художниците, издателят – сме успели да си дадем онези желани възможности за изява и развитие чрез *Млада наука за изкуствата*. Първото издание от 2010 ни убеди, че идеята си струва – не само за авторите, които правят истинска научна публикация, но и за рецензентите, които се подписват под нещо стойностно. За дизайнерите и художниците първата *Млада наука* беше предизвикателство, което те художествено доразвиха. За издателя, както той сам каза на премиерата, е чест да подкрепя такива идеи.

Сега, във второто издание, екипът отново е същия, никой не се уплаши и не отпадна, точно обратното – работихме заедно, за да постигнем по-високо ниво в развитието си индивидуално и като общност.

Тази *Млада наука за изкуствата* не би била възможна без подкрепата на Сто-

лична програма „Култура“ – благодаря от свое име и от името на екипа за кредита от доверие, който получихме.

Проектът за сборника е дело на Таня Богомилова и Калина Терзийска, докторанти от НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, на които също поднасям благодарност, че приеха мисията на *Млада наука* като своя. Изпитвам искрено уважение към авторите в сборника – за верността към научния критерий и професионализма, с който го отстояваха.

Специални благодарности поднасям на уважаемите рецензенти за готовността, с която помогнаха да усъвършенстваме работата си – на проф. д.н. Камелия Николова, проф. д.н. Божидар Манов, проф. д.н. Владимир Игнатовски, проф. д.с.н. Михаил Мирчев, проф. д-р Спаска Зафирова, проф. д-р Наташа Япова, проф. д-р Лучия Ангелова, проф. д-р Любомир Стойков, доц. д-р Биляна Томова, доц. д-р Цветан Кулевски, гл. ас. д-р Мартин Осиковски, д-р Валерия Пачева. И накрая, тъй като с тях работихме последно, благодаря на д-р Миролюба Ячкова – редактор, и Тодорка Кинева (докторант) – графичен редактор, че придадоха завършеност на книгата *Млада наука за изкуствата*, на Мария Михайлова и Ивайло Петров за картината и художественото оформление на корицата, на проф. д.с.н. Михаил Мирчев за организацията на издателския процес, но още повече затова, че е до мен във всяко мое научно и редакторско решение. Да си сам в науката е трудно и затова *Млада наука за изкуствата* вече си има верни приятели – Фондация „Българско кино“ и Асоциация „Зона за креативност и култура“.

Огромно заключително благодаря на всички! Надявам се да прочетете това, което ви интересува тук и да споделите впечатления.

д-р Катя Михайлова,
съставител и научен редактор